

EL DOCTOR PERE GABARRÓ

I ELS TEMPS DIFÍCILS DEL SEGLE XX

ALFONS ZARZOSO

Pere Gabarró és recordat avui a Igualada per dos fets, a banda és clar de la memòria que en guarden persones grans i familiars igualadins. Un lustre després de la seva mort, en el ple municipal del 30 de desembre de 1985, l'Ajuntament va decidir atorgar el nom d'aquest metge a un dels carrers de la ciutat, al costat d'altres igualadins insignes. I, aquell mateix any, els premis municipals Ciutat d'Igualada van incorporar el Premi d'Investigació Sanitària Pere Gabarró, que compta amb el suport organitzatiu i la responsabilitat de la concessió del premi per part de la filial de l'Anoia de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears.

La ciutat d'Igualada ha recordat així un fill seu. Quines han estat les raons, però, per tal que Pere Gabarró fos motiu d'homenatge per part de la ciutat i de l'acadèmia? La resposta a aquesta qüestió ens porta a revisitar la complexa història del segle XX. El compromís de Pere Gabarró amb les institucions mèdiques catalanes i amb els seus ideals per a un país democràtic el van portar a ser testimoni de dues guerres o bé d'una guerra molt llarga i cruel, iniciada el 1936, tancada el 1939, i immediatament oberta fins al 1945. També el van portar a patir la duríssima experiència vital de dos exilis: un primer exili exterior a Anglaterra (1939-1947) i un segon exili, considerat per la historiografia recent com a exili interior, viscut a la tornada al seu país el 1947. En les línies següents fem un breu repàs d'algunes de les claus per tal de comprendre la figura del Dr. Pere Gabarró i

de la necessitat de recuperar el testimoni de persones compromeses amb valors fonamentals per a la construcció d'una societat en llibertat.

ORÍGENS I FORMACIÓ

Pere Gabarró va néixer al número 6 de la Rambla Nova d'Igualada el primer de gener de 1899, fill dels igualadins Aleix Gabarró i Castelló i Teresa Garcia i Fossas. En Pere fou el fill més petit d'una família nombrosa de la qual només van superar la infantesa els tres germans grans, Adolf, Ròmul i Màrius. La família Gabarró pertanyia al món fabril igualadí. L'Aleix Gabarró tenia una fàbrica de naips a Igualada i la seva dona Teresa era germana de Jaume i Artur, els coneguts germans Garcia Fossas que han deixat a Igualada una petjada tan important. Una vessant filantròpica que recolzava en les seves iniciatives empresarials en el món del sabó i també dels naips.

Pere Gabarró va deixar ben aviat la població d'Igualada. Orfe de pare als nou anys, la mare el va portar a Barcelona a estudiar. Va aconseguir el grau de batxiller a l'Institut de Barcelona (1914). La família, en contra de la seva voluntat, el va obligar a estudiar Farmàcia a la Universitat de Barcelona, on va llicenciar-se (1918). Mentre exercia com a fadrí en una apotecaria, va aprofitar els llibres de medicina del fill de l'amo per iniciar la carrera de Medicina (1916), que va acabar el 1923. Admès al Col·legi de Metges de Barcelona el 1924,

Cordada catalanoaragonesa al Mont Perdut: Broggi, Oliver i Gabarró al costat de l'excursionista francès Ledormeur i Gargallo, González, Tomás i Marqueta, 1934.

des d'aleshores va exercir com a cirurgia general, i abdominal de manera experta, a Barcelona, amb consulta particular al passeig de Sant Joan, 7. En els anys 1930 va iniciar la seva formació en cirurgia plàstica, de manera autodidacta, atesa la inexistència d'aquesta branca de la cirurgia com a especialitat a Catalunya. La lectura dels llibres i tècniques quirúrgiques descrites després de la Primera Guerra Mundial pels cirurgians Marion, Joseph i Gillies li van permetre desenvolupar una certa pràctica, així com algunes publicacions en matèria de cirurgia plàstica.

Pere Gabarró no va abandonar el lligam amb la facultat de Medicina de Barcelona: en va ser professor ajudant de classes pràctiques de Medicina Legal i Toxicologia (1923-25), d'Anatomia Topogràfica i Operacions (1929-30) i de

Patologia Quirúrgica I i II (1930-33) al costat dels seus dos mestres Joaquim Trias Pujol i Joan Puig Sureda. No va aconseguir, però, una plaça a la Universitat de Barcelona autònoma del 1933, a causa d'alguna irregularitat en les oposicions. En contrast, va participar en un altre projecte recuperat per la Generalitat de Catalunya, la fundació de l'Escola d'Infermeres (1933) al carrer del Comte d'Urgell, davant de l'Escola Industrial. Gabarró va ser-ne professor. L'objectiu pràctic de la seva formació es va aconseguir mitjançant l'acord amb el claustre de la facultat de Medicina, que va facilitar l'accés de les infermeres a les aules, museus, laboratoris i museus i a les sales de l'Hospital Clínic. Gabarró va assenyalar en nombroses ocasions la rellevància de la professionalització de la infermeria en una societat moderna: «*Heus aquí per què diem que la infermera té una missió social importantíssima per a complir, tot millorant els seus coneixements i fent la pròpia vida més elevada, més digna, més honorable*».

Josefina Viader, natural de Sant Feliu de Guíxols, filla d'un impressor i llibreter d'aquella vila, tot estiujant a casa de la seva cosina a Sant Fost de Campsentelles, va conèixer Pere Gabarró, que llavors complementava feines i exercia també com a farmacèutic a Mollet. Poc després, al març de 1928, es van casar al monestir de Montserrat. El viatge de noces els va portar cap al nord d'Europa i Pere Gabarró va recollir-ne l'experiència, va divulgar-la en conferències a l'Associació Excursionista Júpiter i al Centre Excursionista de Catalunya (1928) i va publicar-la, en quatre lliuraments, al Butlletí Excursionista de Catalunya (1929) i també com a llibre amb el títol *Pel País dels fiords. Viatge per Noruega* (1929). D'aquest matrimoni havien de néixer a Barcelona dues filles, que van tenir el nom de verges de muntanyes catalanes, Núria (1929) i Montserrat (1933), i un fill, que porta el nom del pare. En Pere va néixer el dia de Sant Joan de 1938 a Sant Esteve de Palautordera, en plena guerra, quan les coses ja no anaven bé per als Gabarró.

El Dr. Pere Gabarró en fer el cim de la Pica d'Estats als 72 anys.

L'AMOR PER LA MUNTANYA

L'amor per la muntanya catalana formava part dels profunds ideals catalanistes de Pere Gabarró. Ja des dels anys 1920, va ser membre de l'Agrupació Excursionista Júpiter, dels Minyons de Muntanya i d'altres entitats lligades a l'escoltisme, entès com a eina de redreçament de la joventut catalana. Gabarró va ser membre, també, de Palestra, entitat fundada el 1930 per Josep Maria Batista Roca, tot establint un fort lligam amb persones afines com ara Pompeu Fabra o mossèn Antoni Batlle. Gabarró compartia plenament el compromís polític de la crida feta *Als Joves de Catalunya* (1930): «*Creiem urgent atendre la tasca de fer conèixer la nostra terra, la seva llengua, la seva història i la seva cultura a les joves promocions...*». Aquest compromís polític el portaria poc després a

unir-se a Acció Republicana de Catalunya (1930), al costat de companys i col·legues com ara Miquel Baltà o Leandre Cervera.

El coneixement de la terra catalana és un fet incontrovertible en la biografia gabarroniana. Perfectament li escauen les paraules que ell mateix va dedicar a Fabra: «*...el que sí que fou extraordinari és que l'excursionisme el portà damunt des que nasqué fins que ens deixà; el seu excursionisme era simple, delicat; no era altra cosa que el desig d'estar en plena naturalesa, de respirar l'aire del camp, de mirar i admirar totes les belleses que s'hi troben, des de l'herba que creix fins als grans boscos; des del rierol més minúscul fins a l'Ebre; des del turó de Santa Creu d'Olorda fins al Canigó. El mar, la muntanya, la plana, les cases de pagès, les barraques de pastor, les velles ermites; l'enraonar d'aquesta gent del camp, admirar-ne la seva simplicitat, a vegades*

la riquesa i la precisió de les seves paraules».

Gabarró no només camina per la muntanya catalana. Com a part de la seva idea de catalanisme, també dóna a conèixer aquest patrimoni a partir del seu intens exercici com a divulgador, conferenciant i escriptor. D'altra banda, Gabarró ha passat als annals de la història del muntanyisme català pel fet de trobar un camí el 1932 per tal d'arribar al cim més alt de Catalunya, la Pica d'Estats (3.141 metres), sense sortir de Catalunya, tot evitant haver d'entrar a la conca gelada francesa. Aquesta ruta, popularitzada pel mateix Gabarró en nombrosos escrits i conferències, fou batejada per Bofill, amic seu del Centre Excursionista de Catalunya, com a "Via Gabarró" (1935). Fet que va omplir de satisfacció Gabarró per sempre més.

EL COMPROMÍS AMB CATALUNYA

El compromís polític de Gabarró amb Catalunya el va portar a fer una contribució fonamental al catalanisme des de la seva professió com a metge. Gabarró forma part de la història del catalanisme mèdic, entès com un moviment intel·lectual i professional que, mitjançant un programa de regeneració científica, i en estreta relació amb el projecte de construcció nacional del catalanisme, va ser protagonitzat pels metges catalans al primer terç del segle XX a partir d'una vertebració institucional de la medicina. Pere Gabarró, com a membre de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, del Sindicat de Metges de Catalunya i Balears, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, de la Societat de Cirurgia de Catalunya, dels Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana i com a col·laborador en el Diccionari de Medicina dirigit per Manuel Corachan, va participar plenament en la construcció de la identitat nacional catalana. Des de la Societat de Cirurgia de Catalunya i de l'Associació de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Gabarró va contribuir a impulsar una història de la cirurgia catalana. Va ser secretari, al costat

de Joan Puig Sureda i d'Antoni Trias Pujol, del Comitè de Recerques i Investigacions Històriques de l'Associació, entès com a part del programa de regeneració científica i de construcció nacional, i també el representant per participar en el Xè Congrés Internacional d'Història de la Medicina celebrat a Madrid (1935). La commemoració del naixement del cirurgià Antoni Gimbernat (1734-1816), en el marc de la celebració a Barcelona del VIIIè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (1934), va servir aquest objectiu mitjançant la promoció d'un premi per als millors treballs sobre la història de la cirurgia catalana. Els treballs van ser editats i presentats en el marc del IXè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana celebrat a Perpinyà el 1936. L'esclat de la guerra, aquell mateix any, va estroncar les iniciatives per a una institucionalització de la història de la medicina catalana.

Des de la secretaria de la Societat de Cirurgia de Catalunya, Gabarró va donar un impuls decisiu a l'ús de la llengua catalana com a eina científica i com a llengua d'ús per a totes les activitats de la societat. D'aquesta època és el seu escrit «Les publicacions científiques i la llengua catalana» (1933), que començava agraint l'ocasió «*de defensar —una vegada més— una de les coses que més m'estimo en aquest món: la llengua catalana*» i que explicava el procés intern que havia portat a prendre la decisió de publicar íntegrament el butlletí de la societat en català (1931).

LA GUERRA I L'EXILI

L'esclat de la guerra, i sobretot el desenllaç final, va trasbalsar tot el projecte de vertebració del país a partir de les coordenades d'una societat moderna, democràtica i lliure. Pere Gabarró va ser representant d'Acció Catalana Republicana en el Consell de Sanitat de Guerra de la Generalitat de Catalunya, destinat a vigilar l'organització de Sanitat a la part alta del front d'Aragó i de la regió pirinenca cata-

Els metges de la "Foreign Legion" del Servei de Cirurgia Plàstica de Sir Harold Gillies a Londres, 1939: Pere Gabarró (Barcelona), Medre (Milà), Hunter (anestesiista de McIndoe), Ananlou (Teherà), Krauss (Txecoslovàquia) i Nahnic (germanoportuguès).

lana. Segons el mateix Gabarró, la redacció del seu llibre *Com cal auxiliar un ferit* (1930 i 1934), escrit per donar una formació en matèria mèdica bàsica i amb un caràcter divulgatiu a les persones que practicaven activitats esportives a la muntanya, va tenir un paper rellevant a l'hora de ser destinat en aquesta posició. Poc després, va ser nomenat comandant de l'exèrcit i cap d'equip quirúrgic.

L'agost de 1937, va ser destinat a Codo primer i a La Puebla de Híjar després, al front de Terol, fins al març de 1938, quan hi va haver el bombardeig de l'hospital i la retirada del front d'Aragó. Aleshores va passar a ser el cap de l'hospital de Barbastre durant l'ofensiva fallida d'Oscà, als mesos d'abril i maig de 1938. Després va continuar aquesta tasca a Catalunya, als hospitals de Gandesa, de l'Espuga de Francolí, de Vilanova i la Geltrú, de la Pobla de Claramunt, i a Manresa, on va ser destinat com a

Cap del Tribunal de Sanitat de l'Exèrcit de l'Est. Finalment va passar a l'Hospital de la Creu Roja de Barcelona, a l'Hospital de Sant Hilari Sacalm, a Santa Coloma de Farners i després a Figueres i, en tren hospital, el dia 5 de febrer de 1939, per Portbou, a França.

Tot deixant el país, en el camí cap l'exili, a primers de 1939 va atansar-se fins a Sant Esteve de Palautordera a batejar el seu fill Pere i va marxar cap a França. La família es va dividir i Pere Gabarró no va tornar a Catalunya fins al 1947. La difícil decisió de l'exili es fonamentava en el compromís polític previ a la guerra i en l'exercici militar desenvolupat durant la guerra. La por a ser afusellat, la incertesa davant els esdeveniments, el va portar a prendre una decisió dura, sense cap idea del que havia de venir ni del temps que havia de durar.

Poc després de travessar la frontera, a la primavera de l'any 1939, el Dr. Pere Gabarró va aconseguir els permisos necessaris per passar de Perpinyà cap a Anglaterra. A finals de febrer va contactar amb Sir Harold Gillies, reputat expert en cirurgia plàstica. Malgrat la dilatada experiència de Gabarró com a cirurgià abdominal a l'Hospital Clínic, amb certa pràctica en una incipient cirurgia plàstica, i un dur exercici en cirurgia de guerra, el Dr. Gabarró va ser acceptat en el servei del Dr. Gillies com a «dibuixant» i «observador». Com la major part dels metges aleshores refugiats a Anglaterra, no li va ser concedida la inscripció al registre mèdic fins al setembre de 1942. Així i tot, des de finals de 1941, quan les necessitats del país van fer cedir la posició, se li va permetre treballar per als *Emergency Medical Services* del ministeri de Salut.

A desgrat d'aquests i molts altres aspectes adversos, el Dr. Gabarró va saber aprofitar de manera excepcional la seva estada al costat dels grans mestres de la cirurgia plàstica —Gillies, Archibald McIndoe, Thomas Pomfret Kilner i Rainsford Mowlem. Primer a Londres sota el seu mestratge, a diversos hospitals —Queen's Hospital a Sidcup, Queen Victoria Hospital a East Grinstead i a Rooksdown House Hospital a Basingstoke—, i des del 1942 a Manchester amb el seu propi equip al Baguley Emergency Hospital —on va tractar gran quantitat de casos de cremats, ferits i mutilats de guerra— i al Christie Hospital —on va desenvolupar una cirurgia plàstica reparadora de lesions de càncer. A Manchester hi va exercir i hi va esdevenir *Senior Surgeon* fins al seu retorn el 1947.

Les habilitats artístiques del Dr. Pere Gabarró van ser paleses des del 1939, tal com van reconèixer els seus superiors a partir de les seves il·lustracions: dibuixos dels casos clínics i croquis de les fases operatòries. El Dr. Gabarró també va demostrar ben aviat un gran enginy i habilitat tècnica, si bé no la va poder fer pública fins que va marxar a Manchester, advertit a Londres per Sir Harold que

El Dr. Pere Gabarró al costat d'un dels seus pacients anglesos, un cop la cirurgia plàstica havia retornat el soldat a la vida civil.

a la seva unitat «*the deviser was himself*». Gabarró va idear i dissenyar aleshores diverses tècniques, tot destacant una nova tècnica de fer empelts, en forma de tauler d'escacs o de segells, i un nou instrument per fer els talls de pell segons la dimensió necessària en cada circumstància. Aquestes tècniques van ser comunicades pel Dr. Gabarró des del 1942 a la premsa mèdica —*British Medical Journal*, *The Lancet*, *Proceedings of the Royal Society of Medicine, Surgery*, *British Journal of Surgery*— i en nombroses conferències i cursos internacionals al llarg de la seva vida i arreu del món. La vida a Anglaterra va ser molt dura, però, per a Gabarró, on malgrat les seves constants peticions a les més diverses instàncies, no li va ser concedida mai l'oportunitat de reagrupar la seva família. Els Gabarró-Viader es van escriure moltes cartes entre Sant Feliu de Guíxols i els hospitals del front de guerra de la batalla

d'Anglaterra. Només es van trobar una vegada, un cop acabada la guerra mundial, a Andorra, gràcies a la mediació del Dr. Joaquim Trias i Pujol, exiliat al petit país pirinenc, que va facilitar moltes altres trobades entre exiliats i els familiars que romanien a Catalunya.

TORNAR A COMENÇAR

Davant la impossibilitat de refer la vida familiar a Anglaterra, els Gabarró-Viader van tornar a començar, a Barcelona, a partir de 1947: la Núria ja tenia 18 anys, la Montserrat 14 i en Pere 8. L'ombra tràgica de la guerra és allargada i tots aquells que van viure el conflicte en van esdevenir víctimes.

La tornada a Catalunya, tal i com aquell mateix any havia escrit un altre exiliat, Max Aub, a *La vuelta*, havia de mostrar la dificultat de tornar a una societat que no era la que Gabarró havia deixat anys enrere. «A Barcelona vaig trobar moltes portes tancades», va escriure el mateix Gabarró. Aleshores, doncs, va iniciar-se el seu exili interior. Malgrat la formació com a cirurgià plàstic i la reputació i reconeixement internacional de què gaudia en aquells moments, Gabarró va haver de començar de nou i refer la seva vida professional i privada. El professor Xavier Vilanova, primer a l'Hospital Clínic, i el cap de cirurgia de Sant Pau, el seu vell mestre Joan Puig Sureda, van ajudar-lo en aquesta primera etapa. Depurat sense sanció, no va poder recuperar però els càrrecs que havia guanyat abans de la guerra. Un altre amic, Jaume Pi Figueras, un cop va esdevenir el cap del servei de cirurgia de l'Hospital de Sant Pau de Barcelona (1950), li va facilitar l'estada al servei, amb àmplia llibertat d'acció —fins al punt de treballar i continuar operant cada 18 de juliol. Va ser tractat per Pi Figueras «*com si fos un Senior Surgeon*» diu Gabarró. En contrast, l'hospital va obligar-lo a fer diverses oposicions per tal d'obtenir les places de metge auxiliar (1952) i ajudant (1960), que va mantenir fins que va jubilar-se (1973).

Escut del “Pipe Dreams for Gab”. Fet i regalat pels seus companys a Manchester quan Gabarró tornà cap a Barcelona. L'escut mostra el lligam entre Anglaterra i Catalunya i la tècnica d'empelts de Gabarró en tauler d'escacs: “parvum in multo” o d'un petit tros es reconstrueix una gran superfície cremada. Els “pipe dreams” anaven acompanyats d'altres fotos on del fum de la pipa surtien les seves amistats angleses.

Com tants altres metges que van viure l'exili interior, Gabarró va desenvolupar la major part del seu exercici en l'àmbit privat: al seu despatx professional, a l'avinguda Diagonal núm. 598 de Barcelona —que mai no va anomenar, ni als papers de la consulta, Avenida del Generalísimo Franco— i a l'Institut i Clínica Corachan, on va ser nomenat director del servei de cirurgia plàstica i cirurgia facial. Les possibilitats docents van ser migrades i gairebé nul·les les de poder formar escola. La cirurgia plàstica depenia de la cirurgia general i oficialment no tenia un reconeixement com a especialitat.

Sir Alexander Fleming fou convidat a Barcelona el juny de 1948 en ocasió del descobriment de la penicil·lina. El Dr. Pere Gabarró en fou el seu amfitrió a l'Hospital de Sant Pau i l'assistí en l'emissió radiada que es féu en aquell moment.

El 1953, Pere Gabarró va organitzar el I Curs de Cirurgia Plàstica i Reconstructiva a l'Hospital de Sant Pau. Va fer-ne un total de set cursos fins al 1959. També va ser membre fundador i primer president de la Societat Catalana de Cirurgia Plàstica i Estètica, filial de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, càrrec que va exercir des de 1961 fins a 1965. Des d'aquesta institució es van fomentar reunions, intercanvis, cursos de formació i especialització, congressos. Enfront d'aquest panorama local, les acadèmies internacionals van convidar constantment el Dr. Pere Gabarró a fer conferències, a participar en congressos, cursos i homenatges.

Malgrat el desconcert i la decepció davant el nou ordre de les coses, Gabarró no només no va oblidar la seva memòria anterior a la guerra sinó

que, lluny de l'ortodòxia basada en l'amnèsia, es va fonamentar en aquella memòria per tal de defensar els seus ideals i el seu compromís per una altra societat. El seu catalanisme mèdic es troba de nou en la seva participació en iniciatives diverses, i algunes controvertides, lligades a la Mutual Mèdica del Sindicat de Metges de Catalunya, a l'Associació de Cirurgia de Barcelona, a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i als seus Annals de Medicina, a la Societat de Biologia de l'Institut d'Estudis Catalans, a la recuperació del projecte de les Monografies Mèdiques (1969) i dels Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana amb el primer celebrat a Perpinyà (1976) o a la participació en el I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana celebrat a Barcelona (1970).

La mort va sorprendre aquest infatigable esportista i treballador, amant de la naturalesa, devot de la cirurgia, personatge singular, després d'una sessió de natació al Club de Natació Barcelona el 4 de maig de 1980.

La recuperació del seu llegat, a l'arxiu històric de l'hospital de Sant Pau, en el marc del projecte *Metges Catalans a l'Exili* —www.metgesalexili.cat— i de la commemoració celebrada pel Col·legi de Metges de Barcelona —Any Gabarró 2009— permeten afirmar la validesa d'aquestes accions com a mitjà per a la recuperació d'un patrimoni històric d'immens valor i, sobretot, com a eina per a reescriure la història i restablir dignitats.

ALFONS ZARZOSO I ORELLANA (Barcelona, 1967) és conservador del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya i Professor Associat d'Història de la Ciència a la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha escrit llibres i articles sobre la història de la medicina catalana del segle XVII. Treballa sobre els públics de la medicina catalana contemporània i sobre la medicina del primer terç del segle XX.